

Het Kuinderbos: van Oud naar Nieuw Land

Een verrekijker bij venster 13: Landschap: bossen, wegen, bermen

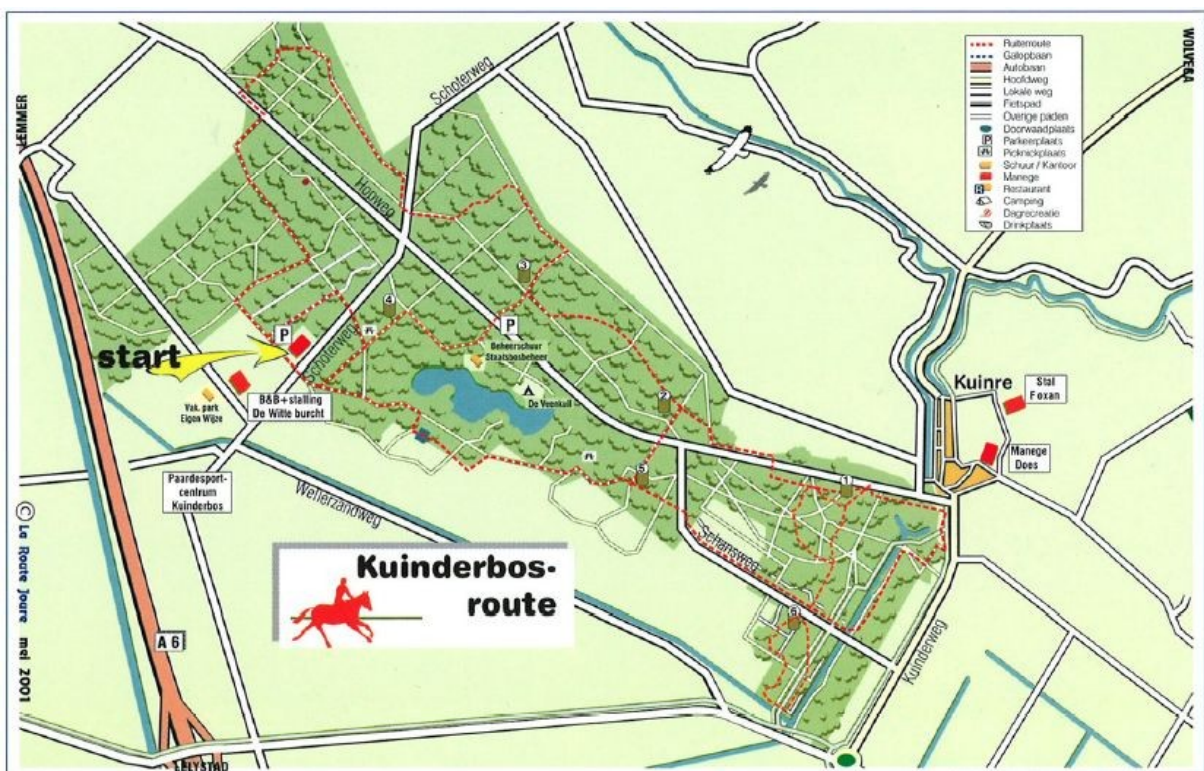
door Marcel van Ool¹

Inleiding

In twee samenhangende verrekijkers bij canon-venster 13 nemen wij u mee naar het Kuinderbos. Wij belichten achtereenvolgens de ontstaansgeschiedenis van het Kuinderbos (van Oud Land naar Nieuw land) en het multifunctioneel bosbeheer.

Op deze manier geven wij u een inzicht in een uniek stukje Noordoostpolder dat gelegen is op historische gronden. Een uniek stukje bos dat door zijn diversiteit en belevingsmogelijkheden gerekend kan worden tot een geweldig recreatief gegeven binnen ons gebied. Een bos dat iets meer dan 50 jaar oud is en dat we nu zo langzamerhand mogen rekenen tot een volwassen bos met vele bijzondere activiteiten en mogelijkheden.

Boswachter Harco Bergman zal u graag over zijn bos willen vertellen en willen rondleiden in "zijn" bos.

Route door het Kuinderbos voor ruiters, menners en ATB fietsers²

In 2010 werd Flevoland laatste bij de verkiezing van de mooiste provincie van Nederland. De wedstrijd was uitgeschreven door de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap, een club

die vooral naam heeft gemaakt met zijn inzet voor behoud en herstel van landschapselementen in het oude land, inclusief daarbij behorende kwinkelerende nachtegalen.

In 2008 had de voorzitter, Jaap Dirkmaat, al in de pers gemeld dat 'Flevoland kaal, koud en lelijk is'. Misschien had hij minder stellig moeten zijn en zeggen 'ik vind...'. In ieder geval geeft zijn opmerking goed aan hoe extreem verschillend er gedacht wordt over het nieuwe land. Want er zijn wel degelijk ook hele andere geluiden te horen.

Bijvoorbeeld in het prachtige boek *Maakbaar Landschap* uit 2009. Hierin schrijven de redacteuren Marinke Steenhuis en Fransje Hooimeijer 'dat de liefde voor de naoorlogs gemaakte landschappen alleen maar zal toenemen, dat de blik op het nieuwe land onbekommerd wordt'. Zij voorspellen een lang leven voor de verkaveling en beplanting van de Noordoostpolder. Alhoewel we spreken van 'nieuw land' hebben de polders natuurlijk ook al een echte geschiedenis die het waard is, nee, die noodzakelijk is, gekend te worden (zie bijvoorbeeld www.canonnoordoostpolder.nl).

Wat vooraf ging

In de troonrede van 16 september 1913 sprak koningin Wilhelmina de woorden: "Ik acht de tijd gekomen om de afsluiting en de droogmaking van de Zuiderzee te ondernemen."

Voor dit grote ingenieurswerk bestonden al sinds de zeventiende eeuw plannen maar haast werd er nooit mee gemaakt. Er werd gewikt en gewogen over financiën en techniek, mogelijke gevolgen voor bijvoorbeeld de visserij en over het traject van de afsluitende dijk – regelmatig werd geopperd om Texel en bijvoorbeeld Ameland met het vaste land te verbinden en de tussenliggende Waddeneilanden aan elkaar vast te maken. Hiermee zou de Zuiderzee gescheiden worden van de bedreigende Noordzee.

Ondanks watersnoden in 1755 en 1825 gebeurde er niets. Pas in 1886 werd, op particulier initiatief, de Zuiderzeevereniging opgericht. Dat was, om het in moderne termen uit te drukken, een lobbyclub met een denktank. Het meest prominente lid was de briljante, slechts 32 jaar oude ingenieur Cornelis Lely. Al snel komt hij tot de conclusie dat een 'waddendijk' geen goed idee is; er zou een enorme stuivende zandvlakte ontstaan.

Daarnaast kwam hij met een belangrijk wapenfeit: inpoldering van de Zuiderzee zou vruchtbare landbouwgrond opleveren. Zeker vanaf 1900 was dat een steeds belangrijker argument voor afsluiting en inpoldering. De bevolking groeide immers maar de oppervlakte cultuurgrond voor land- en bosbouw hield daar geen gelijke tred mee. Ook zagen boeren op het oude land langs de Zuiderzeekust wel wat in afsluiting: het zou voor hen de afwatering vergemakkelijken. (In plaats van een oncontroleerbare zee zou er een meer ontstaan waarvan het waterpeil kunstmatig laag gehouden kon worden en waarop eenvoudig geloosd kan worden).

Lely werd vervolgens tot drie keer toe Minister van Waterstaat maar pas in zijn laatste termijn werd het voornemen tot afsluiting uitgesproken in de troonrede. Veel meer dan een aanzet was het echter niet.

Kaart van den watersnood 1916³

Slechts na de watersnoodramp van 1916, waarbij overal langs de Zuiderzeekust gebieden overstromden, maakte de regering werk van de plannen voor de afsluitdijk. Het wetsontwerp ervoor werd in 1918 aangenomen en in 1920 werd daadwerkelijk begonnen aan de dijk. Nog tijdens de bouw werd al gestart met de eerste droogmaking, die van de Wieringermeer. Deze polder viel in 1930 droog.

De afsluitdijk kwam gereed in 1932 en in de oorlog werd de Noordoostpolder drooggemalen: in 1942 had Nederland er 48.000 ha. grond bij.

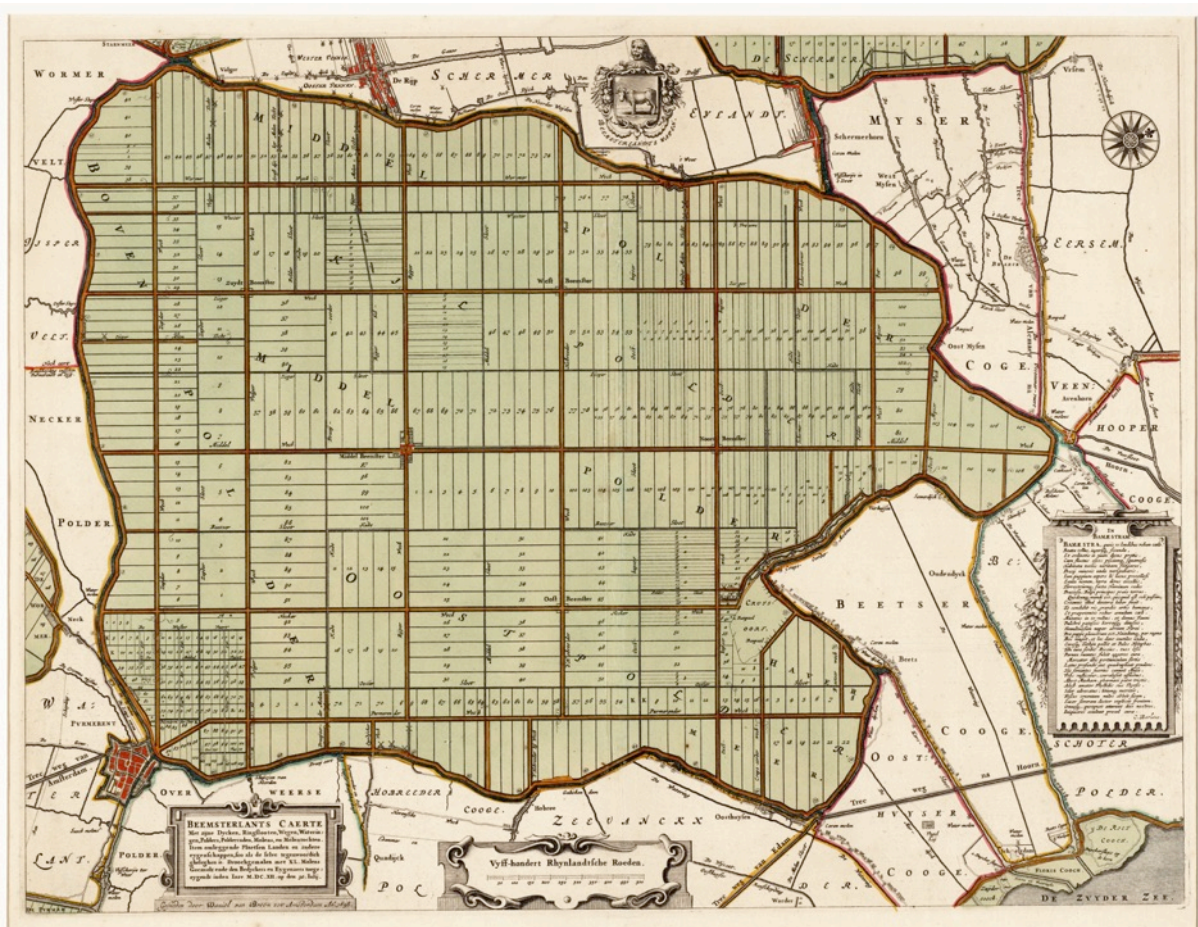
Het toekomstige landschap

In de oorspronkelijke plannen voor de Zuiderzeepolders was bedacht dat er naast de Wieringermeer en Noordoostpolder (die soms nog Urkerland werd genoemd⁴) ook een

Westpolder gerealiseerd moest worden. Dat is er niet van gekomen, het gebied staat tot op de dag van vandaag bekend als het Markermeer. In de jaren zestig zijn wel Oostelijk- en Zuidelijk Flevoland aangelegd.

Maar hoe moest al dat nieuwe land ingericht worden? Om deze vraag te beantwoorden riep het Rijk een commissie in het leven die in 1928 een belangrijk rapport uitbracht: 'Het Toekomstig Landschap der Zuiderzeepolders'.

De commissie, met daarin onder meer de later beroemd geworden stedenbouwkundige Pieter Verhagen, bezocht vooral droogmakerijen en veenweidegebieden in Noord- en Zuid-Holland om lering te trekken uit de inrichting van het oude landschap. Men was zich er van bewust dat er in de nieuwe polders geen plaats zou zijn voor de romantisch ogende landschappen van de kleinschalige landbouw of voor de 'schilderachtige losheid' van oude dorpen. Men keek met name naar hoe land verkaveld was en naar hoe elementen als wegen, dijken en erven beplant waren. De commissie geloofde dat het mogelijk was – met de lessen uit het verleden in het achterhoofd – nieuwe schoonheid te creëren die recht deed aan de eisen van moderne landbouw en woningbouw.

Beemsterlants Caerte, historische kaart van de Beemster Nederland, 1658, graveur Daniël van Breen.⁵

Van de negentiende-eeuwse Haarlemmermeer leerde men hoe het niet moest. In deze polder lopen alle kavels evenwijdig, in dezelfde lengterichting, wat 'onduldbaar van verveling' werd gevonden. Men sprak van 'mechanistische verdorring' die men typisch vond voor de negentiende eeuw.

De zeventiende-eeuwse polders daarentegen, met de Beemster (1612) voorop, vormden wel een belangrijke inspiratiebron. ('Hier is blijkbaar met liefde te werk gegaan', stond het in het rapport). In de Beemster werd systematisch een raster gelegd met blokken van 180 bij 900 meter. Vijf van zulke naast elkaar gelegen stroken vormen een perfect vierkant van 900 bij 900 meter. Op een grotere schaal lag er over de Beemster nog een raster van 1800 bij 1800 meter dat bestond uit hoofdvaarten. Met de vierkanten is gespeeld: ze liggen om en om, met de korte en dan weer de lange zijde van de stroken tegen elkaar aan, wat een afwisselend landschap oplevert.

Tenslotte was de commissie stellig in het advies dat beplanting 'van groote beteekenis' is. Het geeft geleiding aan het landschap zodat de mens zich er in kan oriënteren en zich thuis kan voelen. Een 'weelde van hout' werd zelfs noodzakelijk geacht voor het geestelijk leven; de toekomstige polderbewoner zou immers meer zijn dan een strikt rationalistische boer! Al eerder, in 1924, was door H. Cleyndert (later een bekend natuur- en landschapsbeschermer), ook al gewezen op het belang van groen voor de recreatie – en hij bedoelde daar niet alleen sportvelden mee. Nee. Hij dacht aan op Amerikaanse leest geschoeide natuurparken die via met bomen omzoomde wegen, ontsloten zijn. De commissie, die het werk van Cleyndert kende, oordeelde dan ook: "Nieuwe natuur zal moeten worden geschapen".

Het Rijk liet niet alleen de inrichting van het toekomstig land onderzoeken. Ze bemoeide zich ook met wie er zou komen te wonen. Ook hier had men voor hoe het niet moest, een les geleerd van de Haarlemmermeer. De Amsterdamse hoogleraar sociografie H.N. Ter Veer had in 1925 aangetoond dat deze polder in een soort '*survival of the fittest*' was gekoloniseerd, wat de eerste dertig jaar grote armoede en criminaliteit opleverde. Uitgifte van grond en selectie van bewoners werd voor de Wieringermeer en de Noordoostpolder, om sociaaleconomische onevenwichtigheid te voorkomen, een taak van de rijksoverheid⁶. Deze zond zelfs inspectrices het land in om aan kandidaat bewoners verrassingsbezoeken af te leggen en de echtgenotes te controleren op hun huishoudelijke kwaliteiten.

De inrichting van de Noordoostpolder

"Met ploegjes zullen ze hun belabberde landjes bewerken; met hun stoffige koppen zullen ze rondkruipen over onze zeebodem, waar wij alleen maar verdronken verwaardigden heen te gaan. Schokland zal een sombere heuvel in de weiden worden,...". De mythologische bewoners van Schokland aan het woord in: Harry Mulisch, *De sprong der paarden en de zoete zee*, 1954.

De Noordoostpolder viel in 1942 droog, zo staat het in de geschiedenisboekjes en dat klopt ook wel voor de polder als geheel. Maar het neemt niet weg dat er in sommige delen al in 1941 bieten gezaaid én geoogst werden.

Zicht op de vlakte waar het Kuinderbos later is verschenen; foto uit 1941 vanaf het havenhoofd te Kuinre; Fotocollectie Nieuw Land, RIJP; H. Nieuwenhuis. ⁷

Toch zou de echte inrichting van de polder door de Tweede Wereldoorlog aanzienlijke vertraging oplopen. Een verslag dat op last van de Dienst der Domeinen van het Departement van Financiën in 1945 werd uitgebracht, schetst een dramatisch beeld van de toestand waarin de polder verkeerde; "De staat van verwildering en van vervuiling van den polder is...ontstellend. De fase van natuurreservaat is nabij". En dat was natuurlijk wel het laatste wat men wilde; de Noordoostpolder moest landbouwpolder worden. En dat werd hij ook. Bij het bepalen van de standaard kavelgrootte hield men rekening met toekomstig gebruik van landbouwmachines. Men kwam uit op een kavelgrootte van 300 meter breedte en een lengte van 800 meter. Die breedte werd ook ingegeven door een praktische beperking: op 1,2 meter onder het maaiveld bevinden zich de draineerbuizen die water afvoeren naar de kavelsloten die in de lengte langs de kavels lopen. Deze draineerbuizen konden maximaal 150 meter lang zijn (anders zouden ze bij verstopping niet meer te reinigen zijn). Vanaf het midden van elke kavel lopen de buizen naar de sloten aan beide zijden wat een breedte van 300 meter oplevert ⁸.

Aan een korte zijde van de kavels bevindt zich een polderweg waaraan de boerderijen liggen. Aan de andere korte zijde is er een tocht die water van de sloten verder afvoert naar de hoofdvaarten die op hun beurt naar de gemalen lopen. Met dit systeem houdt men de polder droog.

Zoals de opstellers van 'Het Toekomstig Landschap der Zuiderzeepolders' dat graag zouden zien, liggen de kavels niet allemaal in dezelfde richting. Dit kwam echter niet uit esthetische overwegingen voort maar was vooral een logisch gevolg van hoe de wegen gepland waren. Vanwege de gewenste oost-west verbinding en een makkelijke route tussen Kampen en Friesland volgde automatisch een assenkruis van wegen in de polder. De stad van de Noordoostpolder, Emmeloord, ligt in het hart van dat wegenkruis. Er kwamen tien nieuwe dorpen die met een soort ringweg met elkaar verbonden zijn. Verder hadden ingenieurs berekend dat men vanaf elke boerderij aan de polderwegen makkelijk een dorp moest kunnen bereiken, per fiets wel te verstaan.

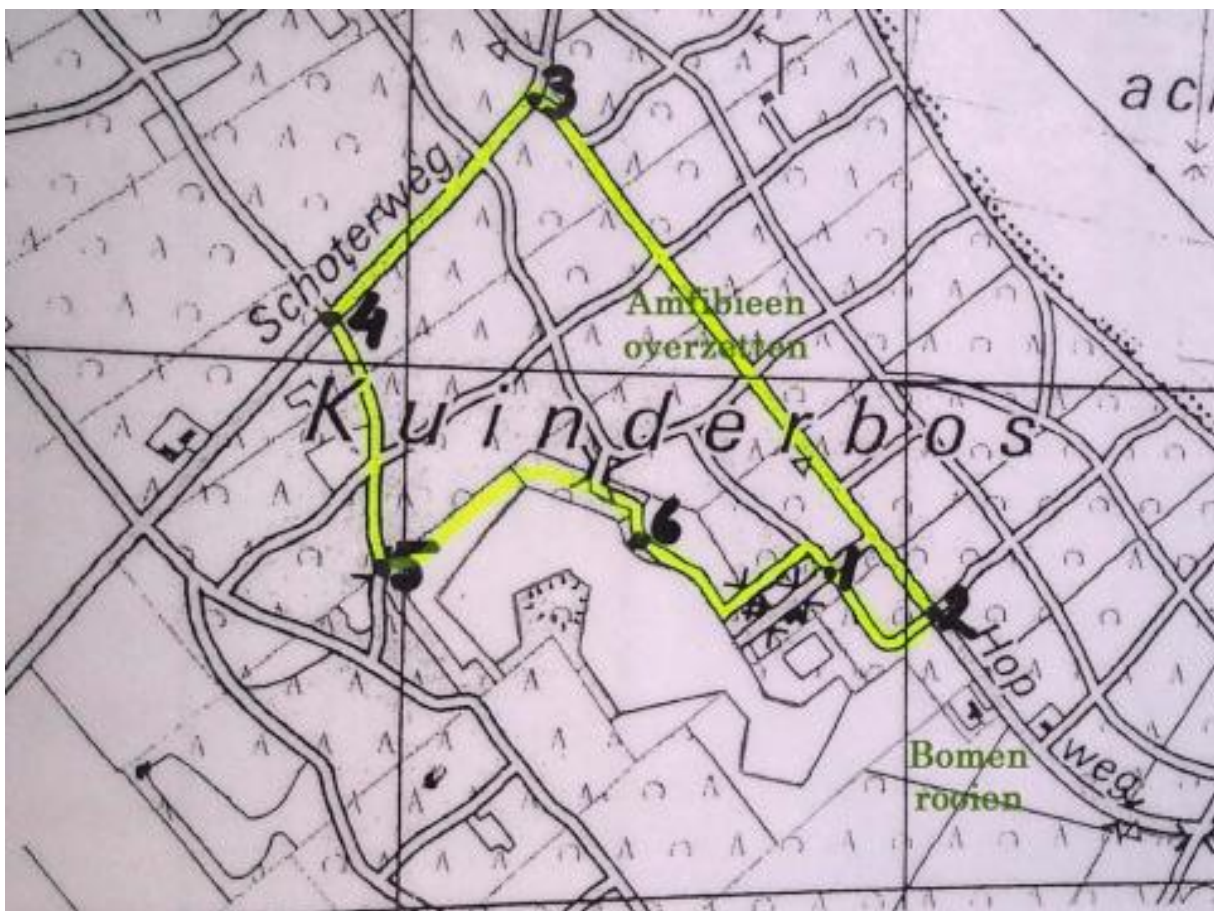
In de polder liggen twee oude dorpen: de voormalige eilanden Schokland en Urk. Schokland was al op last van de regering in 1859 ontruimd vanwege de ontstellende armoede van de bevolking en het voortdurende overstromingsgevaar. Het ligt nu als UNESCO-werelderfgoed ingeklemd in de strakke polderverkaveling⁹. Urk heeft zijn haven behouden; het veranderde van een Zuiderzee-eiland in een IJsselmeerkustdorpje¹⁰. Er werd veel werk gemaakt van de beplanting van de Noordoostpolder. Net zoals er voor de huisvesting een dorpenplan was, kwam er voor het groen een beplantingsplan. Hier ging wel wat gesteggel aan vooraf. De Directie Wieringermeer Afdeling Noordoostpolderwerken die de regie voerde over de totale inrichting, zou zich er volgens een van de adviseurs, Pieter Verhagen, te makkelijk vanaf willen maken. Volgens Verhagen keek de Directie alleen maar naar 'practische stramienen', waarmee hij bedoelde dat louter landbouwbelangen de inrichting van de polder zouden bepalen. Verhagen had natuurlijk niet voor niks in 1928 al aan Het Toekomstig Landschap gewerkt! Zijn protest had succes. In 1943 kwam er een beplantingscommissie met daarin leden van de Directie, vertegenwoordigers van Staatsbosbeheer en stedenbouwkundige adviseurs. Een van de meest prominente leden was Jan T.P. Bijhouwer. Hij was in de jaren dertig al beplantingsadviseur van de Wieringermeer geweest en zou later uitgroeien tot de nestor van de Nederlandse landschapsarchitectuur.

In 1947 leverde de commissie een definitief plan op waarmee men aan de slag ging.¹¹ De belangrijkste punten uit het plan waren: rijzige accentuering van het assenkruis, een open middengebied zodat Emmeloord van verre te zien is, windsingels rond de boerenerven en dorpsbosjes die enige beschutting boden en de woonomgeving aantrekkelijker maken. Uitgangspunt was dat de blik zich nergens in de leegte mocht verliezen, dat de horizon overal letterlijk afzienbaar bleef.

Langs oost-west lopende wegen werd uiteindelijk afgeweken van de geplande dubbele laanbeplanting. De schaduwwerking zou namelijk te veel schade aan landbouwgewassen toebrengen. Er werd besloten alleen de zuidzijde van de wegen te beplanten. De meest

gehoorde kritiek op de beplanting van de Noordoostpolder is dat deze niet zo verfijnd is uitgevoerd als oorspronkelijk gepland. Daarnaast hebben later ook veel boeren naar eigen wens en inzicht erfbepantingen veranderd.

Het zou de waarheid geweld aandoen om te zeggen dat er sprake was van zorgvuldige inpassing van boscomplexen om recreatieve of bosbouwkundige (laat staan ecologische) redenen. Het was veel eenvoudiger: de plekken waar landbouw echt in het geheel niet mogelijk was kregen bestemming bos. Dat betekende dat op de slechtst denkbare grond vier bossen werden aangeplant: het Kuinder-, Voorster-, Schokker- en Urkerbos. Alleen het recreatiebos van Emmeloord (niet meer dan 60 ha) vormt een uitzondering. Daar was wel sprake van goede landbouwgrond.

Activiteitenkaartje Kuinderbos ¹²

Het begin

Bij het aanplanten van een bos, komt veel meer kijken dan menigeen zal vermoeden. In een polder blijkt het nog ingewikkelder te zijn dan op het oude land. Allereerst is er de grond, in feite de oude zeebodem. Het ontbrak Staatsbosbeheer aan bosbouwkundige kennis over de behandeling van nieuwe gronden die bebost moesten worden. Het oude land was meestal al eeuwenlang opengebroken, geërodeerd en bewerkt waardoor de daar

opgedane wetenschap nauwelijks van toepassing was. Men beschikte slechts over de zeer recente (en dus beperkte) ervaring opgedaan in de Wieringermeer. Het is dan ook niet vreemd dat de aanplantingen in de Noordoostpolder vaak een kwestie van *trial and error* waren, of, in goed Nederlands: 'al doende leert men'.

Een complicerende factor voor met name de 1.035 ha. van het Kuinderbos was de bonte bodem. Dat wil zeggen dat er als gevolg van de geologische geschiedenis van het gebied, veel verschillende bodemsoorten voorkomen: grove zanden, keileem, veen en zeer gemengde (heterogene) bodems. Het grote vraagstuk was natuurlijk: wat te planten op al die verschillende bodems? Daarbij gaat het er niet alleen om te weten wat waar wil groeien maar ook om hoe je gaat planten. Keileem bijvoorbeeld, is bij nat weer onbegaanbaar en bij droogte ondoordringbaar.

De inrichting van de bossen in de Noordoostpolder werd niet door grote namen uit de landschapsarchitectuur bepaald. Het waren de districtshoofden, opzichters, houtvesters en bosbouwkundig ambtenaren van Staatsbosbeheer die de aanplantingen vormgaven en over het beheer beslisten. De verdere groene aankleding van de polder werd wel veel meer van hoger hand gestuurd. Dat leidde in 1948 tot een splitsing: Staatsbosbeheer, dat werkte in opdracht van de Directie Wieringermeer (Noordoostpolderwerken) kreeg een Afdeling voor Weg- en Erfbeplanting en een Afdeling Bosobjecten. Pas in 1961 werden de bossen ook officieel aan Staatsbosbeheer overgedragen.

Deze bossen werden zoals dat heet 'aangelegd in het kader van landschapsverzorging en houtproductie'. Leidend principe voor de Staatsbosbeheerders die ze daadwerkelijk moesten realiseren, was echter eerst eens te komen tot *levensvatbare* bossen. Wat overigens niet wil zeggen dat er niet nagedacht werd over toekomstige houtoogst.

In de jaren dertig, met de aanleg van de eenvormige staatsbossen ('dennenakkers') in het kader van de werkverschaffing, was deze een beetje op de achtergrond geraakt maar de oude overtuiging dat een vitaal bos een soortenrijk bos is, leefde nog steeds bij Staatsbosbeheer. Dat kwam natuurlijk mooi uit want al die verschillende bodems vroegen ook om verschillende en gemengde beplanting.

Om hier aan te voldoen liet houtvester P. Boodt een vegetatiekartering maken. In dat document werden de bosbouwkundige mogelijkheden verkend. Opmerkelijk nu is dat die kartering verdwenen is nog voordat er mee gewerkt kon worden! In de praktijk kwam het er op neer dat bosbouwkundig ambtenaar M. Mantje naar eigen inzicht aan het werk ging. Gelukkig deed hij dat zeer gedegen. Hij liet proefbosjes planten en drie kwekerijen aanleggen in de polder zodat 'het plantsoen' al gewend was aan nieuw land.

Grondbewerking, planten en beheren

Wanneer het officieel heet dat een polder is drooggevallen wil dat nog niet zeggen dat hij ook daadwerkelijk droog genoeg is voor bijvoorbeeld land- of bosbouw. Het eerste stadium van ontginning vormt dan ook drooglegging door het graven van greppels die afwateren

op de kavelsloten. (In die greppels worden dan later de draineerbuizen gelegd en het geheel wordt weer afgedekt).

Dan volgt de fase van landbouwvoorbouw. Dat wil zeggen, het planten van bepaalde gewassen die de grond verrijken (bijvoorbeeld lupine) of losser maken (zoals granen). In de tussentijd kon het plantsoen op de kwekerijen opgetrokken worden.

Tenslotte bewerkte men de grond om hem ruller, egaal, onkruidvrij, en beter doorwortelbaar te maken. De werkzaamheden verschilden per locatie maar kwamen meestal neer op allerlei vormen van ploegen, eggen en rollen. In de oorlog werd het ploegen nog met ossen gedaan maar daarna kwamen er landbouwmachines.

Ingang van het Kuinderbos ¹³

En dan kan het planten en zaaien beginnen! Dat gebeurde in het Kuinderbos tussen 1946 en 1956 waarbij de eerste twee jaar als proefperiode gezien moeten worden. De eigen kwekerijen in de polder konden bij lange na niet voldoende materiaal leveren en er moest dan ook plantsoen van elders worden aangevoerd. Zo kwam er bijvoorbeeld sitkaspar van de boswachterij Texel.

Per bodemsoort stelde men vast wat er het beste op zou groeien en op basis daarvan maakte men de plantschema's waarin de plantverbanden zijn opgenomen. Plantverbanden

geven aan hoe bomen ten opzichte van elkaar geplant of gezaaid zijn. Dat is de basis van het toekomstige bos en luistert dus heel nauw. Het ging er natuurlijk om de ideale combinatie aan te planten en hiervoor is praktijkkennis onontbeerlijk. Op de nieuwe bodems bleef het echter wel afwachten hoe de bomen zouden aanslaan.

Wie ooit hout wil oogsten moet naast van de beoogde boomsoort ook kennis hebben van het plantmateriaal waarmee men het bos opvult. De opvulling moet er met zijn schaduwwerking voor zorgen dat de bomen die men wil oogsten niet te veel of liefst geen zijtakken vormen aan de stam. (Dat levert het beste hout op). Dit zogenoemde drijf- of vulhout moet de hoofdboomsoort ook dwingen mooi recht te groeien maar mag natuurlijk niet te veel licht wegnemen.

Dit soort afwegingen leidde tot ingewikkelde plantverbanden.

Wie zich realiseert dat er voor alle verschillende bodemtypes zo'n schema werd opgesteld kan niet anders dan met respect naar het bosbouwverleden kijken. Toch werden in het Kuinderbos niet alleen complexe plantschema's uitgevoerd. Er kwamen ook monocultures van bijvoorbeeld fijnspar. In de ogen van de recreant waren die nogal saai maar ze hadden het grote voordeel dat ze makkelijk toegankelijk waren met machines waarmee onkruid bestreden werd. Het daadwerkelijke planten was arbeidsintensief maar dat was met de lage lonen in de jaren vijftig geen probleem. Planten gebeurde in groepjes van twee en in een strak ritme: de een maakt het plantgat, de ander gooit het dicht na het planten. Van tevoren waren er al kaarsrechte rijen getrokken waardoor de richting waarin men plantte duidelijk vastlag. Op de steel van de schop markeerde men de plantafstand zodat men eenvoudig kon afmeten waar de volgende boom moest komen.

Houtoogst Kuinderbos.¹⁴

Wie denkt dat na al dit werk de boel vanzelf uitgroeit tot een gezond bos waaruit ook nog geoogst kan worden, heeft het mis. Allerlei beheermaatregelen zijn nodig, in het begin bijvoorbeeld om de enorme schade die muizen, hazen en konijnen met hun vraat aanrichtten, te herstellen. Voortdurend moeten boomsoorten die ongewenst de overhand nemen in toom gehouden of zelfs verwijderd worden.

Dat was vooral het geval bij elzen die als vulhout waren geplant. Na zo'n veertig jaar is het tijd voor de belangrijke beslissing, het dunnen: welke bomen laat je nog verder uitgroeien en welke kap je. De bomen die het loodje moeten leggen worden gemarkeerd met een zogenoemde bles. Dat kan met verf maar vroeger werd meestal een plek op de stam ontschorst. Het was uiteraard heel verantwoordelijk werk omdat de toekomst van het bos er vanaf hangt. In de bosbouw kent men dan ook de uitdrukking 'de blesser maakt het bos of hij maakt het bos kapot'.

Bijna was alle zorg voor het bos voor niks geweest. In 1969 had namelijk de regering haar oog laten vallen op het Kuinderbos. Er zou een militair oefenterrein komen en de bomen moesten daarvoor wijken.¹⁵ Dat ging gelukkig niet door en bijkomend voordeel was dat men zich nu goed realiseerde welke waarden het bos ondertussen had voor houtoogst, recreatie en voor de natuur.

Vooraf die laatste twee aspecten trokken de aandacht en in plannen voor het gebied besloot men meer recreatieve voorzieningen aan te leggen en natuurwaarden te versterken.

Verkeersbord in Kuinderbos waarschuwt voor zonnende ringslangen. ¹⁶

Voor dagjesmensen werd het gebied aantrekkelijker doordat het terrein waarop ooit de burcht van Kuinre heeft gestaan, beleefbaar werd. Dit stukje middeleeuwen dat later weer

onder het water verdween, is van groot historisch belang maar voor de bezoeker is, zeker in de winter, de oude vuilstort minstens zo leuk. De stort, mooi beplant en zeer opvallend als enige heuvel in het vlakke polderland, is dan fantastisch om te sleeën.

Vanwege de militaire claim in 1969 werd de Kuinderplas, bedoeld als recreatieplas, tijdelijk gesloten voor publiek. Dit bleek goed uit te pakken voor de natuur: spontaan verschenen er allerlei soorten waaronder de zonedauw. Dit bracht Staatsbosbeheer later op het idee een lint van water, (een natte as), door het Kuinderbos aan te leggen. Beken, poelen en vennen zorgen nu voor een soortenrijkere natuur. Ringslangen en ijsvogels voelen zich er thuis.

De belangrijkste ingreep van recente datum is het terugzetten van bos. Dat wil zeggen dat waar vroeger de bomen tot aan de boswegen of slootkanten groeiden nu een flinke strook vrij gekapt is en allerhande struiken en kruidachtige gewassen een kans krijgen. Die trekken op hun beurt weer specifieke vogels, kleine zoogdieren, amfibieën en hopelijk vooral vlinders aan. Alles bij elkaar is het terugzetten over een lengte van vijftig kilometer gebeurd en het is nu heel spannend om te zien hoe de natuur erop reageert.

Het jonge bos heeft zo toch al een hele geschiedenis en wat nog belangrijker is, een rijke toekomst!

Over de auteur

Marcel van Ool (1970) studeerde kunstgeschiedenis en is sinds 1998 verbonden aan Staatsbosbeheer waar hij vanaf 2005 werkzaam is als adviseur landschap en cultuurhistorie. Hij initieerde en begeleidde tal van kunstprojecten in de natuur. Zo haalde hij voor Staatsbosbeheer de Britse kunstenaar Andy Goldsworthy naar Nederland. Daarnaast publiceerde Van Ool onder meer over de landschappen van Ruisdael, Van Gogh en Mondriaan.

In 2008 verscheen zijn boek [Het verlangen naar buiten](#), waarin hij de geschiedenis van het Nederlandse buitenleven schetst. In 2011 schreef hij samen met collega Matthijs Schouten het essay [Mag een nachtegaal er ook zijn ?](#)

Bronvermelding

Flevobericht nr. 269, Wording en opbouw van de Noordoostpolder, deel 2: Het in cultuur brengen der drooggevalen gronden. Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders 1988.

Boer, E. de, Historische foto's uit de Noordoostpolder (VIII), opgenomen in : De Vriendenkring, cultuurhistorisch tijdschrift voor Flevoland, 48e jaargang, nummer 1, 2008.

Bos T.C. De geschiedenis van het ontstaan en beheer van de bosgebieden in de IJsselmeerpolders (Deel I en II). Scriptie voor Vakgroep Bosteelt/Bosbouwtechniek, Wageningen 1984.

Bosma K. en Hellinga H. (red.), De regie van de stad II, Noord Europese Stedenbouw 1900-2000. NAI Uitgevers/EFL Publicaties 1997.

Dissel, A.M.C. van, 59 jaar eigengereide doeners in Flevoland, Noordoostpolder en Wieringermeer, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders 1930-1989, Walburg Pers 1991.

Hudig D., Lohuizen Th. K. van, Suyver H.E., Verhagen Lzn P., Het Toekomstig Landschap der Zuiderzeepolders, Scheltema en Holkema 1928.

Maaren A. van, De geschiedenis van het bosbeheer in de Noordoostpolder, opgenomen in Nederlands Bosbouw Tijdschrift, uitgave 4, 1993.

Mulisch H., De sprong der paarden en de zoete zee. Meulenhoff 1982.

Ool M. van, Het Verlangen naar buiten. Nieuw Amsterdam 2008.

Schendelen M. van , Natuur en Ruimtelijke Ordening in Nederland, een symbiotische relatie. NAI Uitgevers 1997.

Steenhuis M. en Hooimeijer F. (red.), Maakbaar Landschap, Nederlandse landschapsarchitectuur 1945-1970. NAI uitgevers 2009.

Stuvel H.J., Bouwen op nieuwe bodem ten behoeve van de gemeenschap in het voormalige Zuiderzeebekken. Van Gorcum 1967.

Werkman E., Nederland en het water, een gevecht van 2000 jaar. Knoop en Niemeijer 1973.

Wildschut J.H., De geschiedenis van het Staatsbosbeheer in de Noordoostpolder. Historisch onderzoek naar het beheer van bossen en natuurterreinen. Jubileumuitgave bij het afscheid van A. Greveling. Staatsbosbeheer 1992.

Steenhuis M. en Hooimeijer F. (red.), Maakbaar Landschap, Nederlandse landschapsarchitectuur 1945-1970. NAI uitgevers 2009.

De volgende site is geraadpleegd: www.skyscrapercity.com . Item "Flevoland is koud, kaal en lelijk".

De volgende documentaire is als bron gebruikt: Gasteren, L. van, Een nieuw dorp op nieuw land. Gemaakt in opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid, 1960.

Met dank aan Harco Bergman en Evert de Boer voor het delen van hun kennis.

Bijlage A: Noordoostpolder heette van 1944 tot 1948 officieel Urkerland

De Noordoostpolder en Urk hebben al vanaf de jaren veertig een bijzondere relatie. Het leven op het voormalige eiland veranderde ingrijpend doordat de Urkers ongeveerd een nieuwe polder in de achtertuin kregen. In de decennia daarna wisselden animositeit en samenwerking elkaar af. Al verschuiven de accenten steeds meer naar samenwerking en wederzijdse versterking. In deze context is het bijzonder om te weten dat de Noordoostpolder van 1944 tot 1948 officieel Urkerland heette!¹⁷

Iemand die daar alles vanaf weet is Wim Logtmeijer, secretaris van de Canon De Noordoostpolder. Bestuurders en tientallen vrijwilligers hebben een website gemaakt en een boek uitgegeven over de geschiedenis van de Noordoostpolder. De Emmeloorder, voormalig directeur van een basisschool op Urk, zet met zichtbaar plezier de focus op dit bijzondere stukje regionale geschiedenis.

22 juni 1944: De werknaam Noordoostelijke Polder kwam al voor in het Plan Lely uit 1891. In de jaren veertig, toen de drooglegging een feit was, werd gezocht naar een officiële naam. Namen als Schokkerwaard, Urkerwaard en Nieuw Schokland haalden het niet. Het werd Urkerland. Wim Logtmeijer toert een officiële akte van 22 juni 1944 tevoorschijn van de secretaris-generaal van het Departement van Waterstaat. Daarin geeft de secretaris-generaal aan dat de voorlopige naam van de nieuwe polder, die als werknaam de Noordoostelijke Polder had, Urkerland wordt.

Maar de nieuwe naam beklijft niet. Wim Logtmeijer heeft op basis van de onderzoeken voor de canon een filosofie over de redenen daarvan. 'Het Departement van Waterstaat stond in 1944 onder controle van de Duitse bezetter. We kunnen wel begrijpen dat voorstellen van zo'n ministerie bij een groot deel van de bevolking niet werden geaccepteerd. Daar kwam bij dat Noordoostelijke Polder steeds meer een geuzennaam werd. De afkorting NOP werd zelfs een verzetsnaam. In Amsterdam stond op bankjes en schuttingen: ga naar de NOP, het Nederlands Onderduikers Paradijs.'

Na de Tweede Wereldoorlog wordt Noordoostelijke Polder, de NOP, in het dagelijks leven uiteindelijk De Noordoostpolder. In officiële stukken wordt nog wel Urkerland gebruikt. Dat is ook te zien op diverse kaarten (zie canon.....)

17 augustus 1948: Maar in Den Haag zien ze uiteindelijk in dat de bewoners van Urkerland deze naam niet willen. In een officiële brief van 17 augustus 1948, Wim Logtmeijer legt ook deze op tafel, bepaalt de minister van Verkeer en Waterstaat dat de naam Urkerland wordt ingetrokken en wordt veranderd in Noordoostpolder. Dit besluit wordt opgenomen in de Staatscourant van 20 augustus 1948.

Overigens is de naam Noordoostpolder ook daarna altijd aan discussie onderhevig geweest. In 1962, toen het openbaar lichaam een gemeente werd, twijfelden de eerste raadsleden en ambtenaren of de Noordoostpolder niet een negatieve sfeer opriep. In de jaren negentig laaide die discussie in het kader van citymarketing weer op. Maar de naam Noordoostpolder is er nog steeds. Al kunnen diegenen die dit willen er ook van maken: voormalig Urkerland.

Auteur: Huib van der Wal, 2014

Afschrift,

DEPARTEMENT VAN WATERSTAAT

. 634 Afd.Z.

richt op brief van:

Mei 1944 No.1286 Alg.Afd.AZ.
betreffende: verdere voorloopige
naamgeving in den
N.O.Polder.

UTRECHT, 22 Juni 1944.
Catharijnesingel 62, Tel.13884.

Aan het Hoofd van den
Dienst der Zuiderzeewerken
te
's-GRAVENHAGE

Ik kan mij vereenigen met het bij bovenaangehaald
schrijven gedane voorstel om tijdens het maken van den N.O.Polder
ter aanduiding van de verschillende wegen, vaarten etc. voor-
loopig de namen te gebruiken zoals door U op de overgelegde
teekeningen is aangegeven. Ook keur ik goed de door U in over-
waging gegeven wijziging van enkele reeds voorloopig vastgestelde
namen.

Echter verzoek ik U den naam van den geheelen
polder te weten Urkerland en de namen van de dorpen Emmeloord,
Marknesse, Ens, Nagele, Espel, Rutten en Luttelgeest definitief
vast te stellen. Het is van belang, dat deze namen spoedig ge-
heel ingang vinden en vooral ten opzichte van den naam "Urkerland"
verzoek ik U daarvan uitsluitend gebruik te maken.

Ik verzoek U de directie van de Wieringermeer van
deze beslissing in kennis te stellen.

DE SECRETARIS-GENERAAL VAN HET
DEPARTEMENT VAN WATERSTAAT.

w.g. Onleesbaar

l.S.G.

Voor conclusie afzchrift
Het Hoofd van den Dienst der Zuiderzeewerken.

Afschrift,

DEPARTEMENT VAN WATERSTAAT

. 634 Afd.Z.

richt op brief van:

Mei 1944 No.1286 Alg.Afd.AZ.

treffende: verdere voorloopige
naamgeving in den
N.O.Polder.

UTRECHT, 22 Juni 1944.
Catharijnesingel 62, Tel.13884.

Aan het Hoofd van den
Dienst der Zuiderzeewerken
te
's-GRAVENHAGE

Ik kan mij vereenigen met het bij bovenaangehaald
schrijven gedane voorstel om tijdens het maken van den N.O.Polder
ter aanduiding van de verschillende wegen, vaarten etc. voor-
loopig de namen te gebruiken zooals door U op de overgelegde
teekeningen is aangegeven. Ook keur ik goed de door U in over-
waging gegeven wijziging van enkele reeds voorloopig vastgestelde
namen.

Echter verzoek ik U den naam van den geheelen
polder te weten Urkerland en de namen van de dorpen Emmeloord,
Marknesse, Ens, Nagele, Espel, Rutten en Luttelgeest definitief
vast te stellen. Het is van belang, dat deze namen spoedig ge-
heel ingang vinden en vooral ten opzichte van den naam "Urkerland"
verzoek ik U daarvan uitsluitend gebruik te maken.

Ik verzoek U de directie van de Wieringermeer van
deze beslissing in kennis te stellen.

DE SECRETARIS-GENERAAL VAN HET
DEPARTEMENT VAN WATERSTAAT

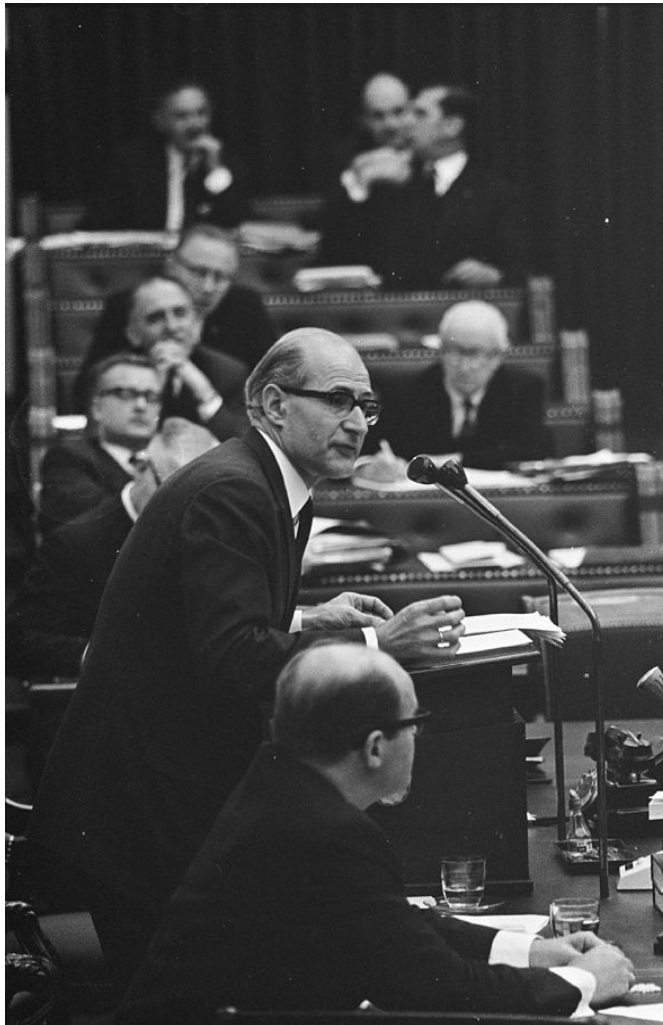
w.g. Onleesbaar

l.S.G.

Voor conclusie en afschrift
Het Hoofd van den Dienst der Zuiderzeewerken.

Bijlage B: Het militaire Oefenterrein Kuinderbos.

Uit de RIJKSBEGROTING VOOR HET DIENSTJAAR 1968 HOOFDSTUK X - DEFENSIE MEMORIE VAN TOELICHTING NR. 2 (1967)¹⁸ blijkt dat defensie op zoek is naar regionale oefenterreinen. Er zijn 4 terreinen nodig en een van die terreinen zou een terrein in de Lauwerszee (als dat wordt drooggelegd) zijn. Dan blijven er nog 3 terreinen nodig. Defensie zal hier naar op zoek moeten. De Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke ordening de heer ingenieur W.F. Schut heeft een preadvies gevraagd over deze kwestie aan de Rijksplanologische commissie. De commissie is aan het werk gegaan en is met een

W.F. Schut in de Tweede Kamer (1968).¹⁹

voorstel gekomen.

Het advies was geheim, maar een inwoner van de Noordoostpolder (Doede de Jong) kreeg fotokopieën in handen van de notulen van een vergadering van de Planologische commissie waarin met name het Kuinderbos genoemd wordt als eventuele mogelijkheid. Deze gebeurtenis speelde zich af rond 1 april 1968. Deze gegevens worden naar Emmeloord doorgespeeld en het gemeentebestuur is snel gealarmeerd.

Uit de reactie van het gemeentebestuur blijkt wel dat zij van niets wist. Al snel laat het gemeentebestuur weten dat zij het zeer verontrustend vond om op deze manier over deze plannen te worden ingelicht. In de genoemde fotokopieën wordt zelfs al gesproken over een schadevergoeding. Er zouden 30 gezinnen moeten verdwijnen en een aantal daarvan zou in de andere polders hergeplaatst moeten worden.

In totaal gaat het om 600 ha landbouwgrond en 1000 ha recreatiegroen annex bos.²⁰ Maar de gemeente Noordoostpolder heeft heel andere plannen met dit gebied en die plannen zijn al in een vergevorderd stadium: recreatie. Namens de gemeente treedt burgemeester F.M. Panthaleon baron van Eck op als woordvoerder. De bevolking en met name de jeugdigen gingen al vrij snel protesteren met de kreet: BAN DE BASIS. Ook de politieke fracties in de gemeenteraad van de Noordoostpolder kwamen in het geweer door deze ondemocratische manier van handelen van de kant van de Nederlandse regering. Boeren gaven blijk van hun afkeer en zelfs de Staten van Overijssel stonden op de achterste benen.

Ook de landelijke politiek werd wakker . Er werden alternatieve plannen bedacht. De KVP kwam met het Plan Kikkert. Dat hield in een verhuizing van oefenterreinen naar Ter Apel.²¹ Al snel bleek dat dit plan niet haalbaar is en het verdween in de prullenbak.

De regering wilde rond oktober 1969 een standpunt bepalen. De vraag naar de noodzaak van meer oefenterreinen naast het oefenterrein in de Lauwerszee, werd steeds meer in twijfel getrokken en dan -in het voorjaar van 1970- bleek de redding voor het voortbestaan van het Kuinderbos nabij. In de Tweede Kamer heerste nu de mening dat naast Lauwerszee en Harskamp geen uitbreiding van oefenterreinen meer nodig was.

Uit een NIPO enquête bleek eveneens dat het merendeel van de Nederlanders tegen uitbreiding van oefenterreinen was.

Een misschien minder serieuze opmerking met (volgens mij) toch een kern van waarheid werd geplaatst door de geachte afgevaardigde van de groep Harmsen en wel door de heer Harmsen²² zelf. Hij is tegen het plan voor een oefenterrein van defensie in het Kuinderbos, want hij is bang dat – wanneer de Russen komen - er bommen op de dijken van de Noordoostpolder gegooid zouden worden en alles weer onder water zou lopen.²³

Met dank aan Janny Bode: stadsarchivaris van de gemeente Noordoostpolder.

Auteur: Wim Logtmeijer , 2015

Noten

-
- ¹ M.m.v. Wim Logtmeijer
- ² <http://www.menverenigingdeburcht.nl/Kuinderbos.htm>
- ³ <http://onh.nl/nl-NL/verhaal/356/de-watersnood-van-1916>
- ⁴ "Noordoostpolder of Urkerland", Huib van der Wal, PolderMagazine jaargang 1, voorjaar 2014. Zie ook Bijlage A.
- ⁵ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Beemster>
- ⁶ "De Selectie van de toekomstige bewoners, het Uitgifteplan en het model Ter Veen", Jan Mulder, Emmeloord 2012; venster 8 Canon De Noordoostpolder.
- ⁷ <http://www.flevolandsgeheugen.nl/4182/nl/het-havenhoofd-van-kuinre>
- ⁸ "Ontginnen: woeste grond in cultuur gebracht", Nieuw Land Erfgoed, Lelystad 2012; venster 9 Canon De Noordoostpolder.
- ⁹ "Schokland, eiland in de Zuiderzee", Nieuw land Erfgoed, Lelystad 2012; venster 5 Canon De Noordoostpolder.
- ¹⁰ "De relatie met Urk en Overijssel: animositeit en afhankelijkheid", Nieuw Land Erfgoed, Lelystad 2012; venster 21 Canon De Noordoostpolder.
- ¹¹ "Landschap: bossen, wegen, bermen", Piet Bremer, Zwolle 2012; venster 13 Canon De Noordoostpolder.
- ¹² <http://www.np-weerribbenwieden.nl/slideshow/kuinderbos>
- ¹³ <http://natuurverenigingijsseldelta.nl/wp-content/uploads/2012/09/ingang-van-het-Kuinderbos.jpg>
- ¹⁴ <https://staatsbosbeheerflevoland.wordpress.com/2013/11/21/houtoogst-kuinderbos-opgestart/>
- ¹⁵ RIJKSBEGROTING VOOR HET DIENSTJAAR 1968 HOOFDSTUK X – DEFENSIE; MEMORIE VAN TOELICHTING NR. 2 (1967); Zie ook Bijlage B.
- ¹⁶ Video RTV Oost: <https://www.youtube.com/watch?v=3jrVUgyqLMY>
- ¹⁷ Zie ook venster 12 Canon De Noordoostpolder
- ¹⁸ http://ressourcesgd.kb.nl/SGD/19671968/PDF/SGD_19671968_0002013.pdf
- ¹⁹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Wim_Schut
- ²⁰ Gemeentearchief Noordoostpolder, dossier 1131-1-39227
- ²¹ Gemeentearchief Noordoostpolder, dossier 1131-4-39228
- ²² http://www.parlement.com/id/vg09ll1eqkyt/e_j_evert_harmsen
- ²³ Gemeentearchief Noordoostpolder, dossier 1131-1-39223